

Magdalena Karolak-Michalska

O polityce Rosji wobec swoich rodaków żyjących na obszarze poradzieckim

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 13, 231-242

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Magdalena Karolak-Michalska*

O polityce Rosji wobec swoich rodaków żyjących na obszarze poradzieckim

Wstęp

Po rozpadzie ZSRR w Rosji zaczęto poszukiwać instrumentów pozapolitycznych i ekonomicznych, dzięki którym udałooby się zachować wpływ na obszarze „bliskiej zagranicy” bądź kontrolę procesów politycznych na tych terenach. Rozwiązaniem miał być *ruszkij mir*, formuła pozwalająca nie tylko na polityczne i gospodarcze oddziaływanie na obszar poradziecki¹. Co istotne, zróżnicowany status Rosjan i ludności rosyjskojęzycznej w krajach „bliskiej zagranicy” dał Rosji możliwość podejmowania działań pojmowanych jako obrona przed „derusyfikacją” i etniczacją.

W opinii badaczy, w tym profesora Andrzeja Wierzbickiego, polityka Rosji wobec Rosjan i ludności rosyjskojęzycznej w krajach byłego ZSRR jest pochodną aktywności rosyjskiej polityki międzynarodowej². *Do połowy pierwszego dziesięciolecia XXI wieku władze Rosji prowadziły bierną politykę w stosunku do ludności rosyjskiej i rosyjskojęzycznej na tym obszarze, co wynikało także ze słabszej pozycji tego państwa w polityce światowej. Władze Rosji wyrażały w tym czasie swoje niezadowolenie z położenia Rosjan w krajach WNP, wspierając róż-*

* Dr Magdalena Karolak-Michalska, Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, Radom
e-mail: magdalenakarolak-michalska@wp.pl

¹ *Ruszkij mir* składa się z trzech komponentów: języka rosyjskiego i kultury rosyjskojęzycznej bądź radzieckiej; pamięci historycznej; więzi z Rosją rozumianej jako lojalność i przywiązanie, zainteresowanie ojczyzną. O. Неменский, *Русский мир и русская земля: территориальный аспект русской идентичности*, [w:] red. С. Пантелеев, *Русская идентичность на постсоветском пространстве*, Москва 2008, s. 34.

² A. Wierzbicki, M. Karolak-Michalska, *Mniejszość rosyjska w etnopolityce państw Europy Wschodniej i Azji Centralnej*, Warszawa 2016, s. 278.

ne ruchy separatystyczne, a także wypowiadając się w sprawie statusu języka rosyjskiego. W tym czasie Rosjanie w niektórych częściach b. ZSRR wysuwali żądania autonomii, a nawet rewizji granic i secesji do Rosji, co zyskiwało poparcie rosyjskich organizacji nacjonalistycznych i opinii społecznej, ale władze Rosji oficjalnie nie popierały tych działań. Strategiczne interesy polityczne i ekonomiczne przedkładano nad obronę rodaków w tych krajach. Unikano drażliwych problemów i ograniczano się do pomocy edukacyjnej, organizacyjnej, finansowej i prawnej³, co i tak w zainteresowanych krajach odbierano jako ingerencję Rosji w ich sprawy wewnętrzne⁴. Z dostępnych analiz ekspertów z tej problematyki wynika również, że – przykładowo – w pierwszej połowie lat 90. XX w. w układach międzypaństwowych zawieranych między Rosją i państwami Azji Centralnej znalazły się zapisy odnoszące się do ochrony mniejszości narodowych, obejmujące również centralnoazjatyckich Rosjan. Z ich perspektywy są to jednak mało znaczące regulacje, których zamieszczenie Federacja Rosyjska (FR) uznała za wystarczające, nie weryfikując ich realizacji⁵.

Zmiana podejścia Rosji w stosunku do Rosjan za granicą nastąpiła wraz z objęciem prezydentury przez Władimira Putina. Postanowiono wykorzystać potencjał Rosjan i ludności rosyjskojęzycznej za granicą, nawiązując z nią ściślejszą współpracę⁶. W praktyce znalazło to odzwierciedlenie w dokumentach określających kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej Rosji. W *Strategii państwowej polityki narodowościowej Federacji Rosyjskiej do 2025 roku* za jeden z najważniejszych problemów uznano wsparcie rodaków za granicą, sprzyjanie rozwoju ich więzi z Rosją⁷. Z kolei w *Koncepcji polityki zagranicznej Rosji* przyjętej w 2013 r. przewiduje się m.in.: ochronę praw oraz interesów obywateli rosyjskich i rodaków zamieszkujących za granicą; obronę w różnych międzynarodowych formatach rosyjskiego podejścia do ochrony praw człowieka; rozpowszechnianie i umocnienie pozycji języka rosyjskiego w świecie; popularyzację

³ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 239–240.

⁴ A. Wierzbicki, *Etnopolityka w Azji Centralnej. Między wspólnotą etniczną a obywatelską*, Warszawa 2008, s. 362.

⁵ A. Wierzbicki, M. Karolak-Michalska, op. cit., s. 297–303.

⁶ *Вступительное слово Президента РФ Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников проживающих за рубежом*, Ст. Петербург, 24.10.2006, <http://www.kremlin.ru> (dostęp: 27.10.2006).

⁷ *Указ Президента Российской Федерации о „Стратегии государственной национальной политики Российской Федерации на период до 2025 года”*, <http://kremlin.ru> (dostęp: 26.07.2015).

kultury narodów Rosji; konsolidację diaspory rosyjskiej za granicą⁸. Rosja przyjęła dualny model w stosunku do *russkogo mira*, wspierając tych, którzy zdecydowali się pozostać w dotychczasowych krajach zamieszkiwania i zachęcając do powrotu tych, którzy rozważali taką możliwość⁹.

Wśród badaczy poruszanej problematyki wybrzmiewają opinie, że w stosunku do obszaru poradzieckiego Rosja nie może pozbyć się podejścia paternalistycznego, w którym za udzielane wsparcie oczekuje lojalności i współpracy. Dlatego też wiele państw poradzieckich stara się prowadzić politykę wielowektorowości, unikając podporządkowania realizacji interesów rosyjskich. Brzemień imperialnej przeszłości nie może jednak przesłonić wspólnoty aksjologicznej społeczeństw poradzieckich w Europie Wschodniej (na Białorusi, Ukrainie, w Mołdowie) i Azji Centralnej (w Kazachstanie, Kirgistanie, Tadżykistanie, Turkmenistanie, Uzbekistanie). Najbardziej cenione wartości współczesnych Rosjan – takie jak ład (porządek), sprawiedliwość i stabilność – wraz z tzw. tradycyjnymi wartościami rosyjskimi – takimi jak kolektywizm (komunitaryzm), silne państwo, duchowość¹⁰ – są równie ważne, choć inaczej pojmowane w społeczeństwach byłych republik radzieckich. Zachodnie wartości – zorientowane na indywidualizm, prawa człowieka, liberalną demokrację – nie są dla nich wystarczająco zrozumiałe i atrakcyjne¹¹.

Polityka w praktyce

Polityka Kremla na rzecz ochrony rodaków za granicą spotyka się z reakcją mniejszości rosyjskich w państwach poradzieckich¹². Choć władze Kremla wobec Rosjan na obszarze WNP nie prowadzą odrębnej polityki zależnie od państwa, w którym oni przebywają, to wśród państw Europy Wschodniej, Rosjanie na Ukrainie zajmują szczególne miejsce w rosyjskiej polityce narodowościowej. Cieszą się wyjątkowym zainteresowaniem władz rosyjskich, co jest uwarunkowane ich potencjałem demograficznym (niemal połowa Rosjan w krajach byłe-

⁸ Концепция внешней политики Российской Федерации (Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г.), <http://www.scrf.gov.ru> (dostęp: 26.07.2015).

⁹ С. Градировский, Б. Межуев, *Русский Мир как объект геокультурного проектирования*, <http://www.archipelag.ru> (dostęp: 29.07.2015).

¹⁰ Л. Бызов, *Контуры новорусской трансформации. Социокультурные аспекты формирования современной российской нации и эволюция социально-политической системы*, Москва 2013, s. 27, 71–72.

¹¹ Zob. M. Laruelle, *The „Russian World”. Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*, Centre on Global Interests, Washington 2015, s. 21.

¹² Л. Гордеева, *2007 – год русского языка*, <http://www.russian.kiev.ua> (dostęp: 22.01.2007).

go ZSRR mieszka na Ukrainie), wcześniejszymi tendencjami separatystycznymi (irredentystycznymi) na Krymie, gdzie ludność rosyjska głosiła postulaty powrotu półwyspu do Rosji, stacjonowaniem Floty Czarnomorskiej w Sewastopolu, w końcu – geostrategicznym położeniem Ukrainy, a także dążeniem do zachowania w tym kraju wpływów polityczno-gospodarczych. Dla porównania, sytuacja Rosjan w krajach Azji Centralnej nie odgrywa większej roli w polityce Rosji wobec regionu. Najważniejsze dla FR w relacjach z państwami regionu są interesy energetyczne, ekonomiczne i z zakresu bezpieczeństwa, jak również interesy geopolityczne w rywalizacji o wpływy w regionie z Chińską Republiką Ludową, USA czy innymi mocarstwami¹³.

Jak twierdzi Jakub Potulski, ze względu na mniejszość rosyjską Rosja w swojej polityce zagranicznej szczególną wagę przywiązuje do relacji z Ukrainą – państwem, w którym chciałaby zachować wpływy¹⁴. Nie ulega wątpliwości, że Ukraina została wykorzystana jako pole konfrontacji Rosji i Zachodu, co potwierdzają wydarzenia z marca 2014 r., kiedy Rosja dokonała aneksji Krymu. W kwestii aneksji warto zapoznać się z argumentacją rosyjskiego ministra spraw zagranicznych Sergieja Ławrowa, która pokazuje schemat myślenia władz rosyjskich na temat rodaków za granicą: *Na długo przed tym, jak wybuchł tam kryzys, dawało się odczuć, że w relacjach Rosji z UE i Zachodem zbliża się swego rodzaju chwila prawdy. Było jasne, że nie uda się odkładać na potem problemów naszego współdziałania i trzeba dokonać wyboru – otworzyć się na prawdziwe partnerstwo albo wszcząć awanturę. Rosja oczywiście wybrała pierwszy wariant, a zachodni partnerzy, niestety chcąc nie chcąc, pozostali przy drugim. W rzeczywistości na Ukrainie zagrali va banque i, gwałcąc własne zasady demokratycznej zmiany władzy, wsparli ekstremistów. Doszło do czegoś w rodzaju gry nerwów z Rosją – kto pierwszy (...), zmusić nas, żebyśmy przelknęli poniżenie ludności rosyjskojęzycznej na Ukrainie*¹⁵. Tym razem celem Zachodu, a ściśle USA, na Ukrainie stała się nie tyle obrona demokracji, ile (...) *instalacja wpływów w tym państwie i wsparcie określonej strony konfliktu w ograniczonym zakresie, który nie pozwoli z jednej strony na przejście całkowitej inicjatywy przez Rosję, a z drugiej na zbyt głębokie zaangażowanie się w ten konflikt*¹⁶. Wśród komenta-

¹³ C. Oliphant, *Russia's role and interests in Central Asia*, Saferworld, London 2013.

¹⁴ J. Potulski, *Społeczno-kulturowy kontekst aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej*, Gdańsk 2008, s. 144.

¹⁵ S. Ławrow, *Wystąpienie na XXII Zgromadzeniu Rady Polityki Zagranicznej i Obronnej, Moskwa, 22 listopada 2014 roku*, [w:] *Wybór wystąpień i wywiadów ministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Sergieja Ławrowa*, red. M. Piskorski, Warszawa 2015, s. 56.

¹⁶ A. Zapałowski, *Amerykańska strategia i cele konfliktu na Ukrainie*, „Polityka Polska” 2015, nr 2.

rzy tej wypowiedzi pojawiają się głosy, że władze rosyjskie podejmą działania, aby rosyjska część społeczeństwa ukraińskiego stała się ich „podporą w zachowywaniu” wpływów na Ukrainie. Nie może być jednak inaczej, ponieważ Rosja ma tam swoje interesy żywotne i egzystencjalne, w przeciwieństwie do Zachodu – symboliczne (tożsamościowe), geostrategiczne (bezpieczeństwa) i operacyjne (komunikacyjno-tranzytowe): *Ruś, a z niej Rosja narodziła się w Kijowie i z tych względów Ukraina nigdy nie będzie dla niej obca. Do tego dochodzi wrażliwość religijna i językowa, co tworzy naturalne zjawisko Rusofonii, za którą Rosja czuje się odpowiedzialna. Także Ukraińcom w sensie mentalnym i kulturowym jest znacznie bliżej do Rosji niż do Zachodu. Mamy tutaj do czynienia z kulturą po-bratymczą*¹⁷. Rosyjskie poparcie dla regionów separatystycznych (Doniecka Republika Ludowa i Ługańska Republika Ludowa) pokazuje nie tylko determinację w obronie „rodaków”, lecz także wykorzystanie ich jako instrumentu do oddziaływania politycznego na sytuację w regionie. Rosja zatem będzie wspierała koncepcję decentralizacji Ukrainy, aby uniezależnić separatystyczne regiony od władz centralnych¹⁸.

Z badań Andrzeja Wierzbickiego wynika, że po przyłączeniu Krymu do Rosji w 2014 r. pojawiły się w Kazachstanie obawy o zastosowanie przez nią podobnego rozwiązania w stosunku do północnych obwodów kazachstańskich, które zamieszkuje ludność rosyjska¹⁹. Wniosek taki wyciągano na podstawie dążeń autonomizacyjnych, a nawet irredentystycznych na tym obszarze w pierwszej połowie lat 90. XX w. Prawdopodobieństwo podjęcia przez Rosję próby przyłączenia północnego Kazachstanu należy uznać – w opinii badacza – za niewielkie, z dwóch przyczyn. Po pierwsze, oznaczałoby to uderzenie w sojusznika politycznego, gospodarczego i wojskowego²⁰. Po drugie, północny Kazachstan, mimo licznej reprezentacji *rusckiego mira* i uznania tego obszaru przez niektóre środowiska w Rosji za rosyjskie terytorium etniczne, nie ma dla FR i Rosjan „sakralnego” charakteru, jaki ma Krym. Dlatego też instrumentem oddziaływania Rosji na ten obszar pozostaną język i kultura rosyjska (rozpowszechniane również za pomocą mediów rosyjskich), a także możliwości przygranicznej wymiany ludności oraz współpracy edukacyjnej i kulturalnej²¹.

¹⁷ S. Bieliń, *Wokół Ukrainy*, „Polityka Polska” 2015, nr 1.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ K. Zasztowt, *Rosyjska strategia w Azji Centralnej po kryzysie ukraińskim*, „Biuletyn PISM” 2014, nr 69; *Kazachskie obawy po aneksji Krymu*, <http://www.rp.pl> (dostęp: 27.07.2015).

²⁰ A. Wilk, *Kazachstan najkosztowniejszym sojusznikiem wojskowym Rosji*, <http://www.osw.waw.pl> (dostęp: 28.07.2015).

²¹ A. Wierzbicki, M. Karolak-Michalska, op. cit., s. 301.

Aktywność polityczna mniejszości rosyjskiej w państwach Europy Wschodniej znajduje poparcie władz Kremla. Przykładowo, aprobatę władz rosyjskich zyskało utworzenie w 2008 r. Ogólnoukraińskiej Rady Współpracy Organizacji Rosyjskich. Siergiej Ławrow określił ją jako bardzo dobry znak na drodze zjednoczenia Rosjan na Ukrainie²². Akceptację władz rosyjskich zyskują także marsze i akcje protestacyjne mniejszości rosyjskiej w obronie jej praw w państwach Europy Wschodniej. Z owym uznaniem spotkały się m.in. wydarzenia w Symferopolu 1 V 2009 r., gdy m.in. liderzy Rosyjskiego Bloku głosili hasło: „Chwała wielkiej Rosji!”²³.

Przedmiotem zainteresowania władz rosyjskich na obszarze WNP jest ludność nie tylko rosyjska, ale także rosyjskojęzyczna, co zwiększa liczbę osób, które mogą promować interesy Rosji. Istotne jest, że polityka Rosji wobec rodaków w państwach Europy Wschodniej sprzyja pielęgnowaniu wpływu kultury rosyjskiej w państwach powstałych „na gruzach imperium komunistycznego”. Władze rosyjskie propagują wprowadzenie w byłych republikach związkowych podwójnego obywatelstwa, popierając działalność kulturalno-oświatową i polityczną mniejszości. Ochrona ludności rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, respektowanie jej praw, rozwój języka i kultury są głównymi założeniami polityki Kremla wobec swojej mniejszości, co ma za zadanie poprawę m.in. sytuacji polityczno-prawno-kulturowej Rosjan w państwach Europy Wschodniej. Dzięki polityce Rosji wobec rodaków za granicą Rosjanie zyskują strategiczne miejsce w relacjach dwustronnych.

Rosja poprzez ochronę praw mniejszości rosyjskiej toruje także ścieżki wywierania wpływów na politykę państw WNP, co z kolei umacnia jej pozycję na obszarze poradzieckim. Chroni przy tym interesy ludności rosyjskiej za granicą w większym stopniu niż prowadzi działania zmierzające do tego, aby wróciła ona do ojczyzny. Znajduje to wyjaśnienie m.in. w tym, że poprzez obecność Rosjan w państwach WNP Rosja ma możliwość angażowania się w politykę tych państw, co zostałyby ograniczone w przypadku powrotu Rosjan do macierzy.

Mniejszość rosyjska, jej organizacje, liderzy, jak i członkowie pełniący różne funkcje w strukturach władzy w państwach WNP wykazują aktywność nie tylko na rzecz realizacji własnych interesów – w ich działalności ważną rolę odgrywa ojczyzna historyczna i jej polityka wobec ludności rosyjskiej zamieszkałej w przestrzeni poradzieckiej. Jak już akcentowano, polityka ta stała się również segmentem działalności władz Kremla w stosunkach z Białorusią, Mołdową

²² К. Дионис, *Кроме соотечественнико, никто не поможет России*, <http://www.russian.kiev.ua> (dostęp: 22.10.2008).

²³ *Демонстрация от 01.05.2009 г.*, <http://www.rblok.org.ua> (dostęp: 15.09.2010).

i Ukrainą, zwłaszcza w pierwszym okresie prezydentury Putina (2000 – 2008). W 2001 r. deklarował on zaangażowanie Kremla w sprawę Rosjan za granicą²⁴. Ten kierunek polityki Putin potwierdził także na początku swojej drugiej kadencji jako głowy państwa, mówiąc, że (...) *współdziałanie z diasporą, wsparcie i obrona praw rodaków są jednym z naszych priorytetów narodowych*²⁵.

Doprecyzować należy, że w przypadku regionu Azji Centralnej, po dojściu do władzy Putina, polityka Rosji w stosunku do Rosjan za granicą uległa zmianie na bardziej aktywną. Mimo wysyłanych do Moskwy skarg organizacji rosyjskich na sytuację ludności rosyjskiej w Kazachstanie, Rosja nie podejmowała tego problemu w stosunkach z tym krajem, przedkładając nad tę kwestię współpracę gospodarczą i wojskową, a przede wszystkim – starając się nie zniechęcić go do udziału w integracji przestrzeni poradzieckiej. Organizacje rosyjskie podejmowały próby wpływania na politykę zagraniczną Kazachstanu, deklarując poparcie dla jego integracji z Rosją i Białorusią²⁶.

Z obserwacji aktywności społeczno-politycznej mniejszości rosyjskiej na obszarze poradzieckim wynika, że wśród głównych celów jej organizacji w państwach Europy Wschodniej są: współpraca polityczna z Rosją (opcja prorosyjska w polityce zagranicznej Białorusi, Mołdowy, Ukrainy); promowanie inwestycji rosyjskich na terytorium białoruskim, mołdawskim, ukraińskim; w końcu – popularyzowanie jedności cywilizacyjnej, w tym religijnej, a także rozwoju kultury rosyjskiej. Cele te odnoszą się do sfery politycznej, gospodarczej i kulturowej. Są wpisane w dążenia liderów mniejszości rosyjskiej do wprowadzenia zmian w ustawodawstwie państw Europy Wschodniej, co umocniłoby wpływy polityczne, gospodarcze i kulturowe FR jako ich strategicznego partnera w stosunkach bilateralnych. Dla ich realizacji nawiązują kontakty z decydentami na poziomie lokalnym i państwowym.

W stosunkach na linii Rosja – (odpowiednio) Białoruś, Mołdowa, Ukraina władze rosyjskie wykorzystują potencjał i wpływy tej mniejszości do realizowania własnych celów w polityce zagranicznej. W kontaktach z mniejszością rosyjską wykazują działania dwutorowe. Ujawniają się one zarówno w relacjach formalnych (np. wsparcie finansowe dla organizacji), jak i nieformalnych (np. w ramach szkoleń rodaków kształtują oddane Kremlowi kadry). Poza tym dzia-

²⁴ *Выступление Президента Российской Федерации В. В. Путина на Конгрессе соотечественников проживающих за рубежом*, Москва 11.10.2001, <http://www.kremlin.ru> (dostęp: 12.05.2011).

²⁵ *Вступительное...*, op. cit.

²⁶ *Декларация между Республикой Казахстан и Российской Федерацией о вечной дружбе и союзнчестве, ориентированном в XXI столетие. Декларация 6 июля 1998 года* Москва, <http://lawrussia.ru> (dostęp: 23.10.2015).

łania mniejszości rosyjskiej na rzecz interesów Rosji są aktywnie prowadzone w strukturach centralnych i regionalnych władz państw regionu. Przykładowo, rosyjscy deputowani do Rady Najwyższej Ukrainy koncentrowali się wokół zacieśnienia stosunków ukraińsko-rosyjskich i współpracy z Rosją, co m.in. potwierdza aktywność Vladimira Alekseeva. W 2001 r. podczas konferencji zorganizowanych przez Rosyjski Ruch Ukrainy popierał on inicjatywę ogólnoukraińskiego referendum w sprawie przyłączenia Ukrainy do sojuszu Białorusi i Rosji²⁷.

Warto zważyć, że wyjątkowe znaczenie dla Rosji ma dobór lojalnych kadr gotowych do promowania jej interesów poza terytorium rosyjskim. Władze kremłowskie w tym celu wykorzystują struktury organizacji regionalnych do kontaktów z mniejszością rosyjską. Ich szkolenia odbywają się m.in. w ramach programów wsparcia dla rodaków za granicą. Przykładowo, zakres współpracy władz moskiewskich z mniejszością rosyjską obejmuje uczestnictwo jej przedstawicieli w moskiewskich międzynarodowych zebraniach dyrektorów szkół z rosyjskim językiem nauczania. W dniach 26 – 28 II 2002 r., w pierwszym zebraniu dyrektorów szkół z rosyjskim językiem nauczania z państw WNP i nadbałtyckich wzięło udział 58 dyrektorów z tych krajów, a także dyrektorzy szkół i liceów z Moskwy, przedstawiciele administracji prezydenta FR. Celem zebrania było określenie form współpracy placówek oświatowych w państwach WNP i Moskwie²⁸.

Z dostępnych danych wynika, że jednym z głównych źródeł finansowania aktywności lobbystów – liderów mniejszości rosyjskiej są środki finansowe z ojczyzny historycznej. Przykładowo, w 2004 r. pomoc z rosyjskiego budżetu państwowego dla rodaków w WNP wynosiła 252 miliony rubli²⁹. W latach 2007 – 2009 wsparcie dla *sooteczestvennikov* osiągnęło poziom jednego miliarda rubli³⁰. Pomocy finansowej mniejszości rosyjskiej udziela także Agencja Federalna ds. Wspólnoty Niepodległych Państw, Rodaków Żyjących za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej „Rossotrudničestvo”. Jej projek-

²⁷ Конференции РДУ Донбасс – стратегия выбора пути в Луганске, <http://www.slavonic.org.ua> (dostęp: 27.06.2001).

²⁸ Сохранить многообразие контактов, „Информационный дайджест” 2002, nr 1, s. 8–10; Na ten temat piszą również: Архив новостей Фонда Москва-Крым (2002), <http://www.ruscultura.info> (dostęp: 10.10.2014).

²⁹ О поддержке российских соотечественников за рубежом в 2004–2005 годах, „Страны СНГ. Русские и русскоязычные в новом зарубежье. Информационно-аналитический бюллетень”, 1.03.2005, nr 118, s. 91–92.

³⁰ III. Бриман, Россия выделила миллиард на „соотечественников”, 26.11.2009, <http://www.newsland.ru> (dostęp: 12.05.2011); Соотечественники за рубежом. Россия в системе международных отношений, <http://www.mid.ru> (dostęp: 12.05.2011).

ty, m.in. *Międzynarodowy program współpracy państw-członków WNP do 2020 roku* oraz *Program rozwoju współpracy międzynarodowej*, mają na celu rozwój kontaktów między państwami³¹.

Warto w tym miejscu dodać, że mimo pomocy materialnej i organizacyjnej udzielanej przez podmioty federacji (np. rząd Moskwy, organizacje nacjonalistyczne) czy też werbalnego wsparcia ze strony najwyższych władz państwowych, oficjalnie Kreml nie wyraża swojego stanowiska wobec statusu prawnopolitycznego Rosjan w krajach regionu Azji Centralnej, zwłaszcza w stosunku do Kazachstanu, który jest tu sojusznikiem Rosji i zamieszkuje w nim największa liczba Rosjan w tym regionie³².

Uwagi końcowe

Ocena roli mniejszości rosyjskiej w kształtowaniu stosunków Rosji z państwami poradzieckimi jest zróżnicowana. Mniejszość rosyjska jest pewnego rodzaju instrumentem FR w realizacji jej celów i zadań w przestrzeni poradzieckiej. Ponadto Rosjanie w państwach Europy Wschodniej ze względu na swój potencjał i usytuowanie geopolityczne państw mają przypisaną przez Kreml określoną rolę w stosunkach politycznych z Zachodem. Ich zadaniem jest promowanie interesów Rosji, tak aby państwa Europy Wschodniej pozostały w rosyjskiej sferze wpływów. Obiektywna i kompleksowa ocena skuteczności działalności liderów mniejszości rosyjskiej na rzecz interesów Rosji jest trudna, gdyż jej efekty mogą ujawnić się w przyszłości (np. podczas prac nad kolejnymi aktami prawnymi).

Co szczególnie istotne, aktywność liderów mniejszości rosyjskiej na rzecz interesów Rosji wpływa na kształtowanie stosunków FR z państwami Europy Wschodniej. Z jednej strony przybiera charakter defensywny – ma na celu ograniczenie konsekwencji projektów szkodzących interesom Rosji, a z drugiej ofensywny – poprzez poparcie dla programów korzystnych dla Kremla. Jest zarówno bezpośrednia – ujawnia się w indywidualnej drodze dostępu do decydentów politycznych, jak i pośrednia – poprzez dojście do ustawodawców przez pośredników, na przykład członków partii politycznych. Zyskuje również wymiar formalny (oficjalna płaszczyzna spotkań), jak i nieformalny (spotkania nieoficjalne). Jest przy tym zapobiegawcza – organizacje rozmieszczają swoich

³¹ *Межгосударственная программа иновационного сотрудничества государств-участников Содружества Независимых Государств на период до 2020 года. Программа Содействия международного развития*, <http://www.rs-gov.ru> (dostęp: 11.05.2011).

³² A. Wierzbicki, M. Karolak-Michalska, op. cit., s. 298 i n.

ludzi w odpowiednich strukturach decyzyjnych na poziomie lokalnym i państwowym.

Reasumując, można zaryzykować stwierdzenie, że Rosja przywiązuje zróżnicowaną wagę do kwestii mniejszości rosyjskiej w swojej bliskiej zagranicy, czyli sąsiednich krajach byłego ZSRR należących do jej „strefy odpowiedzialności”. Największe znaczenie ma ta mniejszość w stosunkach z Ukrainą, gdzie jest wykorzystywana do obrony interesów geopolitycznych FR w konfrontacji z innymi podmiotami starającymi się zastąpić Rosję lub podzielić się z nią jej „strefą odpowiedzialności”.

Bibliografia

- Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.
- Bieleń S., *Wokół Ukrainy*, „Polityka Polska” 2015, nr 1.
- Laruëlle M., *The „Russian World”. Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*, Washington 2015.
- Ławrow S., *Wystąpienie na XXII Zgromadzeniu Rady Polityki Zagranicznej i Obronnej, Moskwa, 22 listopada 2014 roku*, [w:], *Wybór wystąpień i wywiadów ministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Siergieja Ławrowa*, red. M. Piskorski, Warszawa 2015.
- Oliphant C., *Russia’s role and interests in Central Asia*, London 2013.
- Potulski J., *Społeczno-kulturowy kontekst aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej*, Gdańsk 2008.
- Wierzbicki A., *Etnopolityka w Azji Centralnej. Między wspólnotą etniczną a obywatelską*, Warszawa 2008.
- Wierzbicki A., Karolak-Michalska M., *Mniejszość rosyjska w etnopolityce państw Europy Wschodniej i Azji Centralnej*, Warszawa 2016.
- Zapałowski A., *Amerykańska strategia i cele konfliktu na Ukrainie*, „Polityka Polska” 2015, nr 2.
- Zasztowt K., *Rosyjska strategia w Azji Centralnej po kryzysie ukraińskim*, „Biuletyn PISM” 2014, nr 69.
- Бызов Л., *Контуры новорусской трансформации. Социокультурные аспекты формирования современной российской нации и эволюция социально-политической системы*, Москва 2013.
- Неменский О., *Русский мир и русская земля: территориальный аспект русской идентичности*, [w:] *Русская идентичность на постсоветском пространстве*, red. С. Пантелеев, Москва 2008.

О поддержке российских соотечественников за рубежом в 2004 – 2005 годах, „Страны СНГ. Русские и русскоязычные в новом зарубежье. Информационно-аналитический бюллетень”, 1.03.2005, nr 118.

Сохранить многообразие контактов, „Информационный дайджест” 2002, nr 1.

Netografia

Wilk A., *Kazachstan najkosztowniejszym sojusznikiem wojskowym Rosji*, <http://www.osw.waw.pl> (dostęp: 28.07.2015).

Архив новостей Фонда Москва-Крым (2002), <http://www.ruscultura.info> (dostęp: 10.10.2014).

Бриман Ш., *Россия выделила миллиард на „соотечественников”*, 26.11.2009, <http://www.newsland.ru> (dostęp: 12.05.2011).

Вступительное слово президента РФ Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом, Санкт Петербург, 24.10.2006, <http://kremlin.ru> (dostęp: 11.06.2015).

Выступление Президента Российской Федерации В. В. Путина на Конгрессе соотечественников проживающих за рубежом, Москва 11.10.2001, <http://www.kremlin.ru> (dostęp: 12.05.2011).

Гордеева Л., *2007 – год русского языка*, <http://www.russian.kiev.ua> (dostęp: 22.01.2007).

Градировский С., Межуев Б., *Русский Мир как объект геокультурного проектирования*, <http://www.archipelag.ru> (dostęp: 29.07.2015).

Декларация между Республикой Казахстан и Российской Федерацией о вечной дружбе и союзнчестве, ориентированном в XXI столетие, Декларация 6 июля 1998 года Москва, <http://lawrussia.ru> (dostęp: 23.10.2015).

Демонстрация от 01.05.2009 г., <http://www.rblok.org.ua> (dostęp: 15.09.2010).

Дионис К., *Кроме соотечественника, никто не поможет России*, <http://www.russian.kiev.ua> (dostęp: 22.10.2008).

Концепция внешней политики Российской Федерации (Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г.), <http://www.scrf.gov.ru> (dostęp: 26.07.2015).

Конференции РДУ Донбасс – стратегия выбора пути в Луганске, <http://www.slavonic.org.ua> (dostęp: 27.06.2001).

Межгосударственная программа инновационного сотрудничества государств-участников Содружества Независимых Государств на период до 2020 года, Программа Содействия международного развития, <http://www.rs-gov.ru> (dostęp: 11.05.2011).

Соотечественники за рубежом. Россия в системе международных отношений, <http://www.mid.ru> (dostęp: 12.05.2011).

Указ Президента Российской Федерации о „Стратегии государственной национальной политики Российской Федерации на период до 2025 года”, <http://kremlin.ru> (dostęp: 26.07.2015).

Summary

About Russia policy towards their compatriots living in post-soviet area

This article deepens the study of Russia's policy towards compatriots abroad the country. The author notes that post-Soviet Russia began to look beyond the instruments of political and economic, which could keep influence in the "near abroad." This indicates fact that the change in attitude of Russia in relation to Russians abroad was taking the presidency by Vladimir Putin when Russia decided to exploit the potential of Russian-speaking population abroad, referring to it closer cooperation. Exploring the selected topics, shows that against the background of post-Soviet states Russia's policy towards the Russian minority has a special character in relation to the Russians in Ukraine. The author comes to the conclusion that Russia is protecting the rights of the Russian minority "paves" "paths" to exert influence on the policy of the CIS states, which turn strengthens its position in the post-Soviet area. In turn, the same minority also works to promote the interests of the Russian Federation, which is especially the case in countries of Eastern Europe.

keywords: Belarus, Moldova, politics of Russia, *russkij mir*, the Russian minority, Ukraine

słowa kluczowe: Białoruś, mniejszość rosyjska, Mołdawia, polityka Rosji, *russkij mir*, Ukraina